


## Temporal Frames of Reference in Persian

Sahand Elhami Khorasani<sup>1\*</sup> 

### Abstract

The current article studies the temporal Frames of Reference in Persian. What is most manifest in this field is the theoretical dissention. This article has reviewed the main approaches and frameworks in the field. The relationship between space and time domains is attested, yet despite many examples of mapping time in terms of space being found, it does not mean that the relationship between these two domains is unidirectional, since instances of describing space in terms of time can also be found. For related theoretical concepts such as Moving Ego & Moving Time models, A & B-Series and Deictic, Sequential & Extrinsic FoRs, examples were mentioned from Persian language. A poll was conducted which led to the conclusion that for Persian speakers the dominant temporal usage of “Jelo-tar” is in the meaning of “sooner”. Some points were mentioned regarding the use of spatial FoRs in the temporal domain and a critical approach to the study of temporal metaphors was also presented.

**Keywords:** Temporal Frames of Reference, Space-time relationship, Persian Language, Metaphor, Decrease and deletion

### Extended Abstract

#### 1. Introduction

Space and time are fundamental in human cognition, and cognitive linguistics has always paid special attention to these two domains and their relationship. Among the most important concepts in this field is the Frame of Reference (FoR), which is the coordinate system based on which spatial or temporal position of an object is determined. This study examines the topics related to temporal reference in Persian. There is no previous literature in this field, and all the previous studies in Persian are in the more traditional frameworks, such as conceptual metaphors and the unidirectional mapping of space onto time.

In this paper, we will investigate how the relationship between space and time is formulated in Persian and what the roles of deletion, decreasing, and redundancy are in comprehending the temporal Frames of Reference (t-FoRs).

---

1. PhD in General Linguistics, Linguistics Department, Faculty of Persian Literature and Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.  
(Corresponding Author: [sahandelhami@gmail.com](mailto:sahandelhami@gmail.com))

## 2. Theoretical Framework

Most studies of spatial FoRs (s-FoRs) have been separate from time and even when mapping from space to time was in question, the attention has mostly been drawn to movement and less to static FoRs. Nevertheless, despite the fact that only one decade has passed since the beginning of the studies in this field, there is so much dissention.

There are three main issues concerning time:

- 1- How far space properties can be mapped onto time.
- 2- How varied temporal concepts are.
- 3- How time's directionality can be assessed.

## 3. Results and Discussion

In this part, each of the topics proposed in the field is critically introduced and some examples are also provided for them from Persian.

First, examples are given for the main four properties of time usually enumerated: being extended, linear, directed and transient. Among these, the first three examples are related to space, and only the last one is exclusively temporal. Examples are also given for A- and B- Series and the two main patterns of temporal description: Moving-Time and Moving-Ego.

It is shown that among the three main approaches regarding the relationship between space and time, at least the one considering them separate does not work in Persian, since there are numerous instances of their interaction in this language. Yet, although studies show that this relationship is not symmetrical, it is not unidirectional, as there are also instances of expressing space in terms of time.

Among the three main spatial axes, top-down and left-right axes do not have a significant temporal role in Persian, and only the front-back axis has temporal usage too. Some examples are given and then the problem of "front" is addressed: One of the main issues in this field is the temporal interpretation of "front" in languages. The best way to determine it is by asking the speakers of the language to answer a question such as the following: "The meeting originally scheduled for next Monday has been moved forward two days. On what day will it take place?" A survey found out that almost 88% of participants believe it to be on Saturday, which makes "Jelo-tar" in Persian mean "sooner" in its temporal sense, which is itself aligned with Moving-Time pattern and B-series.

Concerning the three Levinsonian s-FoRs, it must be said that there is much disagreement among scholars, but one point is worth mentioning: for the Relative FoR to exist there is no need for the relevant information to be explicitly present in the sentence, since the speaker may consider them redundant and therefore reduce them from the sentence.

Then, Evan's framework for t-FoRs is introduced, which has three coordinates parallel with those in s-FoRs: target event, reference point, and origo; and three types: deictic, sequential, and extrinsic.

It has been suggested that there is no real distinction between processing literal and figurative language; for example, empirical data shows that a prevalent metaphor is processed faster than its literal paraphrase; yet, cognitive linguists maintain the traditional distinction between literal and figurative language on the cognitive level. The question is simply "why?" The same can also be asked about the traditional distinction between metaphor and metonymy, which is again maintained in cognitive linguistics too. Finding examples for the conceptual metaphors in the domain of time in Persian is not difficult, as has been done in many other studies, but the question is that what theoretical achievement it leads to.

#### **4. Conclusions**

In the article, different examples from Persian were provided for the topics in the time field: it was shown that the four properties of time are also relevant in Persian, for A- & B- Series and also Moving-Time & Moving-Ego patterns examples were given. The three t-FoRs proposed by Evans were also introduced. This study showed that the most obvious issue in the time field is the utmost theoretical disagreement among theoreticians and scholars. The unit for coding temporal reference is sentence and the most important criterion for distinguishing a temporal and spatial reading of the same structure is that in the temporal reading, changing perspective is more plausible. Regarding the relationship between space and time, it was shown that although the relationship exists and is not symmetrical, it is not unidirectional. The only spatial axis playing a role in time is front-back and "front" was shown to have the temporal meaning of "sooner" in Persian. The other issue is distinguishing literal and figurative language, which despite empirical data against it is maintained by cognitive linguists. Concerning the role of deletion and reducing, this point was mentioned that for the Relative FoR to exist there is no need for the needed information to be explicit in the sentence, since they may be redundant and therefore reduced from the sentence.

#### **Select Bibliography**

- Bender, A., & Beller, S. 2014. "Mapping spatial frames of reference onto time: A review of theoretical accounts and empirical findings". *Cognition* 3(132): 342–382.
- Bender, A., Beller, S. & Bennardo, G. 2010. "Temporal Frames of Reference: Conceptual Analysis and Empirical Evidence from German, English, Mandarin Chinese and Tongan". *Journal of Cognition and Culture* 3-4(10): 283–307.

- Evans, V. 2013. *Language and Time; a cognitive linguistic approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levinson, S. C. 2003. *Space in Language and Cognition; Explorations in Cognitive Diversity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McGlone, M. S., & Harding, J. L. 1998. "Back (or forward?) to the future: The role of perspective in temporal language comprehension". *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 5(24): 1211–1223.
- Safavi, K. 2012. "Deletion or Reducing". In *Scattered Writings; Volume 1: Semantics*. Tehran: Elmi Publications: 483-540. [in Persian]
- Tenbrink, Th. 2011. "The language of space and time". *Journal of Pragmatics* 43: 691–694.

**How to cite:**

Elhami Khorasani, S. 2021. "Temporal Frames of Reference in Persian". *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani*, 2(12): 243-263. DOI:10.22124/plid.2022.18658.1515


**Copyright:**

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.





## چارچوب‌های ارجاع زمانی در زبان فارسی

سهند الهامی خراسانی 

### چکیده

این مقاله به بررسی مباحث مربوط به چارچوب‌های ارجاع زمانی در زبان فارسی پرداخته است. در چارچوب‌های ارجاع زمانی آنچه بیش از همه آشکار است پراکندگی نظری است. مقاله حاضر با نگاه به زبان فارسی، مروری بر رویکردها و مسائل اصلی این حوزه داشته است؛ مشاهده شده که در این زبان، میان حوزه‌های مکان و زمان رابطه وجود دارد؛ اما اگرچه مثال‌های عمده‌ای از بیان زمان براساس مکان یافت می‌شود، این رابطه یکسویه نیست و توضیح مکان براساس زمان نیز در این زبان ممکن است. مثال‌هایی از زبان فارسی برای مفاهیم نظری مرتبط، هم‌چون انگاره‌های خود متحرک و زمان متحرک، تسلسل الف و ب و چارچوب‌های اشاری، پی‌درپی و خارجی ارائه شده است و با نظرسنجی از گویشوران این زبان، مشخص شده معنی زمانی «جلوتر» در فارسی برای بیشتر گویشوران معادل «زودتر» بوده است. درخصوص کاربرد چارچوب‌های ارجاع مکانی در حوزه زمان نکاتی مطرح شده و نگاهی انتقادی به بحث استعاره درخصوص ارجاع زمانی نیز ارائه شده است.

واژگان کلیدی: چارچوب‌های ارجاع زمانی، رابطه مکان و زمان، زبان فارسی، استعاره، کاهش و حذف

## ۱- مقدمه

مکان و زمان در شناخت انسانی اساسی هستند و زبان‌شناسی شناختی هم توجه ویژه‌ای به این دو حوزه و ارتباطشان با هم داشته‌است. از مفاهیم اصلی مطالعات این دو حوزه چارچوب ارجاع<sup>۱</sup> است؛ دستگاهی مختصاتی<sup>۲</sup> که موقعیت مکانی یا زمانی یک شیء را تعیین می‌کند. در این بین، چارچوب‌های ارجاع زمانی بسیار کمتر بررسی شده و در این حوزه تشتت نظری بسیاری وجود دارد، به طوری که بندر و بِلر<sup>۳</sup> (358: 2014) می‌گویند، رویکردهای موجود در خصوص ارجاع زمانی در بهترین حالت حداکثر ۵۰ درصد با هم اشتراک دارند.

پژوهش حاضر بحث‌های مرتبط با چارچوب‌های ارجاع زمانی را در زبان فارسی بررسی می‌کند. در این حوزه پیشینه‌ای برای زبان فارسی وجود ندارد و مطالعات پیشین همه مربوط به مطالعات سنتی‌تر، مثل استعاره‌های مفهومی<sup>۴</sup> و نگاشت<sup>۵</sup> یکسویه حوزه مکان به زمان است.

در حوزه زمان چند بحث مهم بوده‌است که ویژگی‌های زمان یکی از آنهاست. موضوع مطرح دیگر، دو الگوی استعاری درک زمان، یعنی خود متحرک<sup>۶</sup> و زمان متحرک<sup>۷</sup> است. برای نگاشت چارچوب‌های ارجاع مکانی لوینسونی<sup>۸</sup> بر حوزه زمان نیز تلاش‌های متعددی صورت گرفته‌است، اما واضح‌ترین مسئله در اینجا تشتت نظری بسیار است. تمایل عمومی پژوهش‌های اخیر در زمینه چارچوب‌های ارجاع زمانی - مواردی چون بندر و همکاران (2010) و تِن برینک<sup>۹</sup> (2011) - به این سمت بوده‌است که اولاً رهیافت یکپارچه‌ای در مورد حوزه‌های زمان و مکان اتخاذ شود و ثانیاً سازه‌های نظری مربوط به حوزه مکان در حوزه زمان نیز نگاشت شوند و در نهایت، پیرو چارچوب لوینسون<sup>۱۰</sup> (2003) هستند، یعنی معتقدند چارچوب‌های ارجاع زمانی هم مانند مکان شامل چارچوب‌های نسبی<sup>۱۱</sup>، ذاتی<sup>۱۲</sup> و مطلق<sup>۱۳</sup> هستند. اما اونز<sup>۱۴</sup> (2013) ضمن اشاره به

1. Frame of Reference
2. coordinate system
3. A. Bender & S. Beller
4. conceptual metaphors
5. mapping
6. Moving Ego
7. Moving Time
8. Levinsonian
9. T. Tenbrink
10. S. C. Levinson
11. relative
12. intrinsic
13. absolute
14. V. Evans

دستاوردهای امثال تن‌برینک می‌گویند، چنین رویکردهایی از روشن ساختن آن جوهره چارچوب‌های ارجاع زمانی که به‌واقع زمانی است بازمی‌مانند. او ویژگی عمده ارجاع زمانی را گذر<sup>۱</sup> - تجربه گذشتن زمان که به صورت ذهنی احساس می‌شود - می‌داند.

این پژوهش بررسی می‌کند که اولاً در زبان فارسی، رابطه زمان و مکان به لحاظ چارچوب‌های ارجاع چگونه صورت‌بندی می‌شود و ثانیاً نقش حذف<sup>۲</sup>، کاهش<sup>۳</sup> و حشو<sup>۴</sup> (صفوی، ۱۳۹۱ و ۱۳۹۶) در درک چارچوب‌های ارجاع زمانی چیست. برای این منظور، ابتدا ضمن معرفی مباحث و رویکردهای موجود در مورد زمان با نگاهی انتقادی، برای هر یک مثال‌ها و مصادیقی از زبان فارسی ارائه می‌کند، سپس به رابطه میان مکان و زمان می‌پردازد، بعد از آن تعبیر زمانی لفظ «جلوتر» بررسی می‌شود، کاربرد چارچوب‌های ارجاع مکانی در حوزه زمان بررسی می‌شود، نمونه‌هایی برای رویکرد اونز (۲۰۱۳) در خصوص چارچوب‌های زمانی ارائه می‌شود و در نهایت به بحث استعاره در خصوص زمان پرداخته می‌شود. این پژوهش کتابخانه‌ای است و از آنجاکه در آن چارچوب‌های ارجاع در قالب جمله بیان می‌شود، عمدتاً متوجه معنای جمله است.

## ۲- پیشینه

در حوزه چارچوب‌های ارجاع زمانی مطالعات اندکی شده و تشتت نظری بسیاری در این حوزه وجود دارد که در بخش‌های بعدی مقاله مطرح خواهد شد. به دلیل فقدان پیشینه در زبان فارسی در اینجا تنها به مرور مطالعات سنتی‌تر شناختی در حوزه زمان بسنده شده‌است.

یوسفی‌راد (۱۳۸۲) به بررسی استعاره زمان در زبان فارسی می‌پردازد. او به تأسی از رویکرد لیکاف<sup>۵</sup> در چارچوب نظریه استعاره مفهومی<sup>۶</sup>، دو مدل ذهنی را برای استعاره زمان در زبان فارسی بررسی می‌کند: در حالت نخست در مدل ذهنی گویشور، زمان در حال حرکت است و رو به مشاهده‌کننده ثابت دارد و در حالت دوم مشاهده‌کننده در حال حرکت به سوی زمان‌هایی است که خود به‌مثابه نقاط ثابتی در مکان فرض شده‌اند. تحقیق او نشان می‌دهد که استعاره تصویری «گذر زمان به‌مثابه حرکت است» در مدل ذهنی گویشور زبان فارسی برای

1. transience

2. deletion

3. decreasing

4. redundancy

5. G. Lakoff

6. Conceptual Metaphor Theory

درک زمان وجود دارد و این ادعای معنی‌شناسان شناختی را که استعاره خاص زبان ادبی نیست بلکه در کاربرد روزمره زبان جای دارد تأیید می‌کند. همچنین نشان داده شده‌است که علاوه بر دو حالتی که لیکاف مطرح کرده در زبان فارسی حالت سومی، هرچند نادر، نیز وجود دارد که در آن هم زمان و هم مشاهده‌کننده هر دو در حال حرکت هستند. نمونه‌های این کاربرد اخیر در ۱ تا ۳ آمده‌اند.

(۱) با زمان پیش برویم.

(۲) از زندگی عقب ماندیم.

(۳) از برنامه‌ام عقب افتادم.

گلفام و همکاران (۱۳۸۸) استعاره‌های شناختی حوزه زمان را در شعر فروغ فرخزاد بررسی کرده‌اند. شواهد آنها نشان داده‌است که این استعاره‌ها به همان صورتی که در گفتار روزمره فارسی‌زبانان وجود دارد، در اشعار فروغ نیز یافت می‌شوند. قراردادی بودن یا نبودن این استعاره‌ها نیز بررسی شده‌است و مشخص شده که در سه دفتر آغازین فروغ استعاره‌های قراردادی بیشتر به چشم می‌خورد، اما در دو دفتر پایانی او استعاره‌های قراردادی زمان بسط می‌یابند و با ویژگی‌های جدیدی همراه می‌شوند یا حتی استعاره‌هایی کاملاً نو خلق می‌شوند. رضائزاد (۱۳۸۹) به مقوله‌بندی زمان در زبان فارسی پرداخته‌است. او داده‌های خود را از شنیده‌های شخصی و داده‌های کتابخانه‌ای جمع‌آوری کرده‌است. این داده‌ها به دو دسته کلی فارسی پیش از اسلام، شامل فارسی باستان و میانه، و فارسی پس از اسلام، شامل فارسی قدیم و معاصر، تقسیم می‌شوند. رویکرد نظری او برپایه اونز (۲۰۰۴) است و برهمین اساس مفاهیم دیرش، لحظه، دفعه، رخداد، ماتریس، شخص، شیء، مکان، مسیر، مدل پیچیده زمان در حال حرکت، مدل حرکت مشاهده‌گر، مدل توالی‌های زمانی، مدل حرکت مشاهده‌گر و زمان و مدل دایره را برای زمان در نظر گرفته‌است و برای هر یک از این مفاهیم، نمونه‌هایی از دوره‌های مختلف زبان فارسی ذکر کرده‌است. برای مثال برای مفاهیم مکان و مسیر در فارسی باستان، قدیم و فارسی معاصر مثال یافته‌است یا برای مفهوم ماتریس در فارسی قدیم داده‌ای نیافته، اما ادعا می‌کند وجود این مفهوم در فارسی میانه و معاصر نشان وجود آن در فارسی قدیم هم هست یا برای مفهوم دایره از فارسی قدیم مثال آورده که نمونه‌ای از آن در ۴ آمده‌است.

(۴) از چرخ فلک گردش یکسان مطلب      وز دور زمانه عدل سلطان مطلب



پژوهش او نشان می‌دهد از مفاهیم مطرح‌شدهٔ اונز، جز مفهوم سیستم اندازه‌گیری، نمونه‌های متعددی برای اشاره به سایر مفاهیم در فارسی قدیم و معاصر وجود دارند و ظاهراً طی زمان در مجموع مفاهیم مربوط به زمان در این زبان گسترش یافته‌اند. او در نهایت نتیجه می‌گیرد که هم در فارسی معاصر و هم در داده‌های در زمانی این زبان، استعاره‌های مکان‌بنیان و شیء‌بنیان برای زمان وجود دارند و از حوزهٔ ملموس مکان برای درک مقولات انتزاعی حوزهٔ زمان استفاده می‌شود. البته در زبان فارسی از استعاره‌های دیگری هم برای حوزهٔ زمان استفاده می‌شود که جزء استعاره‌های مکان‌بنیان و شیء‌بنیان نیستند.

کریمی (۱۳۹۴) در پژوهشی توصیفی-تحلیلی انواع استعارهٔ زمان به‌مثابه مکان را بررسی کرده‌است. داده‌های تحقیق وی اشعار سهراب سپهری است. وی دریافته که در اشعار او فهم مفهوم زمان به نگاشت استعاری «زمان در حرکت است» وابسته است و نظریهٔ استعارهٔ لیکاف ابزار نظری مناسبی برای بررسی ساختار مفهومی اشعار سهراب سپهری است.

نعمت‌اللهی (۱۳۹۵) نیز بر پایهٔ رویکرد لیکاف مثال‌هایی از استعاره‌های خود متحرک و زمان متحرک را در کتاب شعری از فرحناز عباسی یافته‌است.

شکری و شمسی‌زاده (۱۳۹۷) طبق نظریهٔ لیکاف و جانسون، شواهدی از کاربرد استعارهٔ مفهومی حوزهٔ زمان در تاریخ بیهقی یافته‌اند. به گفتهٔ آنها، هرگاه بیهقی به سمت واگویه‌های درونی می‌رود، درجهٔ تازگی استعاره‌های اثرش بیشتر می‌شود. آنها هم‌چنین بر اساس داده‌هایشان طبقه‌بندی استعاره‌های زمان را در سه دسته ارائه می‌کنند: زمان به‌مثابه شیء (متحرک، ثابت یا موجد اوصافی غیر از اینها)، زمان به‌مثابه فضا یا مکان محصور و «زمان به‌مثابه موجود جاندار».

رئیزی و همکاران (۱۳۹۹) استعاره‌های مفهومی مربوط به حوزهٔ زمان را در زبان فارسی بررسی کرده‌اند. برای این کار از پیکره‌ای شامل ۳۶ متن از نویسندگان معاصر استفاده کرده‌اند و مشخص شده که در این پیکره، پرکاربردترین حوزه‌های مبدأ برای درک و بیان استعاری زمان، شیء، ماده، مسیر، مکان و ظرف بوده‌است.

### ۳- مبانی نظری

عمدهٔ مطالعات دربارهٔ ارچوب‌های ارجاع مکانی از مطالعات مربوط به زمان جدا بوده‌اند و وقتی بحث نگاشت مکانی به زمان مطرح بوده عمدهٔ توجه به حرکت بوده و کمتر به بحث

چارچوب‌های ارجاع ایستا پرداخته شده‌است (Bender, Beller, & Bennardo, 2010). در عین حال، همان‌طور که بندر و بلر (2014: 349) می‌گویند، با اینکه تنها یک دهه است که بحث نگاشت چارچوب‌های ارجاع مکانی بر زمان مطرح شده، در این حوزه تشست و اختلاف نظر زیادی وجود دارد.

بندر و بلر (ibid: 344) می‌گویند سه مسئله اصلی در خصوص تقسیم‌بندی‌های موجود در بحث زمان وجود دارد:

۱- ویژگی‌های مکان تا چه حد قابل نگاشت به زمان هستند.

۲- مفاهیم زمان تا چه حد تنوع دارند.

۳- جهت‌مندی زمان به چه صورت‌هایی قابل ارزیابی است.

در خصوص مسأله اول، سه رهیافت اصلی در مورد نسبت بازنمایی ذهنی مکان و زمان وجود دارد (Casasanto, 2010: 461-462).

۱- رویکردی که این دو را به صورت متقارن به هم وابسته می‌داند؛ جان لاک<sup>۱</sup> (1989/1995).

۲- رویکردی که این دو را مستقل از هم می‌داند؛ مورفی<sup>۲</sup> (1996 and 1997).

۳- رویکردی که این دو را به صورت نامتقارن وابسته می‌داند؛ بورودیتسکی<sup>۳</sup> (2000)، گنتنر<sup>۴</sup> (2001)، لیکاف و جانسون<sup>۵</sup> (1980 and 1999).

### ۳-۱- تسلسل الف و ب

دو دسته نظریه در خصوص زمان وجود دارد: گروهی از نظریه‌پردازان زمان را سلسله‌ای از رویدادها می‌دانند که از آینده به حال و از حال به گذشته جریان دارند؛ این رویکرد نظریه‌های تسلسل الف<sup>۶</sup> خوانده شده‌اند. گروه دیگری از نظریه‌پردازان معتقدند رویدادها وضعیتشان تغییری نمی‌کند، در واقع رویدادها در جریان «آمدن»، «شدن» و «ناپدید شدن» قرار ندارند و صرفاً «هستند». این دسته از نظریه‌ها که به روابط تقدم و تأخر می‌پردازند تسلسل ب<sup>۷</sup> خوانده

1. J. Locke

2. G. Murphy

3. L. Boroditsky

4. D. Gentner

5. M. Johnson

6. A-series

7. B-series

شده‌اند. در واقع رویکرد اول مبتنی بر تجربه سوژکتیو ما از زمان است که در آن رویدادهای آینده معنایی متفاوت با رویدادهای گذشته دارند و رویکرد دوم مبتنی بر نگاهی عینی است که در آن رشته‌ای از وقایع در پی هم وجود دارد. ریشه این مباحث به مک‌تاگارت<sup>۱</sup> (1908) برمی‌گردد (Zinken, 2010: 480-482; Bender & Beller, 2014: 346).  
شکل ۱ بازنمایی این دو تسلسل را نمایش می‌دهد.



شکل ۱- تسلسل الف و ب (Bender & Beller, 2014: 346)

### ۳-۲- انگاره‌های خود متحرک و زمان متحرک

وقتی زمان را به‌مثابه رودی در جریان ببینیم، دو الگوی متداول شناختی برای استعاره‌های زمانی وجود دارد (Bender & Beller, 2014: 346):

الف) زمان متحرک: در این الگو فرد ثابت و زمان در حال حرکت است.

ب) خود متحرک: در این الگو زمان ثابت و فرد حال حرکت است.

شکل ۲ این دو انگاره را نمایش می‌دهد.



شکل ۲- انگاره خود متحرک و زمان متحرک (Bender & Beller, 2014: 347)

گرادی<sup>۲</sup> (1997) احتمال می‌دهد این دو الگو استعاره‌های اولیه باشند، اما پژوهش در زمینه زبان‌های آمونداوا<sup>۳</sup> (Sinha, Silva, Sampaio, & Zinken, 2011) و آیمارا<sup>۴</sup> (Núñez, & Sweetser, 2006) این ادعا را نقض کرده‌است (Evans, 2013: 244).

1. J. McTaggart
2. J. Grady
3. Amondawa
4. Aymara

رابطه میان انگاره‌های خود متحرک و زمان متحرک از یک سو و تسلسل الف و ب از سوی دیگر سراسر نیست، چراکه درحالی‌که دو مورد نخست در واقع در توصیف صحنه‌ای واحد مکمل یکدیگرند، دو مورد دوم قابل‌قیاس با هم نیستند. یکی از دلایل تفاوت رویکردها هم همین است که زمان متحرک و خود متحرک را از نظر کاملاً اشاری بودن یا نبودن و نگاهت به تسلسل الف و ب به صورت‌های مختلف تعریف کرده‌اند (Bender & Beller, 2014: 348).

### ۳-۳- چارچوب‌های ارجاع لوینسونی در حوزه زمان

هر چارچوب ارجاع مکانی منطقی سه مختصه دارد: پیکر<sup>۱</sup>، یعنی شیئی که موقعیت مکانی‌اش تعیین می‌شود؛ زمینه<sup>۲</sup>، یعنی شیئی که موقعیت مکانی پیکر نسبت به آن معین می‌شود و خاستگاه<sup>۳</sup>، یعنی آنچه نوع دستگاه مختصاتی را تثبیت می‌کند. چارچوب‌های ارجاع مکانی تقسیم‌بندی‌های گوناگونی دارند که از بین آنها تقسیم‌بندی لوینسون (2003) بیشترین مقبولیت را یافته‌است. در تقسیم‌بندی لوینسونی، سه نوع چارچوب ارجاع مکانی اصلی وجود دارد: الف) چارچوب ذاتی: این دستگاه مختصاتی براساس مختصات درونی خود پیکر یا زمینه تعیین می‌شود که فی‌نفسه دارای بر هستند و در آن خاستگاه و زمینه یک شیء هستند، مثل «گربه زیر ماشین است».

ب) چارچوب نسبی: این دستگاه مختصاتی وابسته به مشاهده‌گر/گوینده است و با تغییر نقطه‌نظر او صدق و کذب پاره‌گفته نیز تغییر می‌کند، مثل «توپ جلوی درخت است». ج) چارچوب مطلق: در اینجا، منشأ دستگاه مختصاتی خارج از زمینه است و براساس جهان خارج تعیین می‌شود، مثل «مشهد در شرق تهران است». به‌طور خلاصه، در کاربرد سه چارچوب ارجاع مکانی لوینسونی در حوزه زمان این موارد قابل‌ذکرند:

- چارچوب ذاتی: درحالی‌که در حوزه مکان توافق حداکثری در خصوص تعریف و مشخصات چارچوب ذاتی وجود دارد، در حوزه زمان اختلاف‌نظرهای شدیدی مشاهده می‌شود. باید توجه داشت که در تشخیص چارچوب ذاتی، اینکه جلو به معنی گذشته باشد تعیین‌کننده نیست، بلکه مسأله اساسی این است که هم‌ارز بودن جلو با گذشته از زمینه آمده باشد نه از حوزه (یعنی زمان به‌صورت کلی) یا نقطه‌نظر بیننده (یعنی حال) (Bender & Beller, 2014: 346 and 358).

1. figure
2. ground
3. origo

- نسبی: در خصوص چارچوب ارجاع زمانی نسبی اختلاف‌نظرها حتی از چارچوب ذاتی هم بیشتر است. آرا از اینکه اصلاً چنین چارچوبی در حوزه زمان وجود ندارد (Tenbrink, 2011: 717) تا اینکه دو نوع بازتاب و ترجمه آن در حوزه زمان وجود دارد (Bender, Beller, & Bennardo, 2010: 357) در نوسان است. باید توجه داشت که آنچه نسبی بودن یک توصیف را تعیین می‌کند این است که لنگر و خاستگاه آن در خود صحنه باشد (ibid: 376).

چارچوب مطلق: حوزه فراتری که رابطه پیکر و زمینه در آن تنظیم می‌شود در چارچوب زمانی مطلق، خود زمان است، همان‌طور که این حوزه در چارچوب مکانی مطلق مکان است (ibid: 289).

درنهایت، آنچه مشاهده می‌شود این است که رویکردهای موجود در بهترین حالت تنها حداکثر حدود ۵۰ درصد اشتراک دارند (Bender, & Bennardo, 2014: 358).

### ۳-۴- رویکرد اونز (۲۰۱۳)

اونز (2013) در نظریه مفاهیم واژگانی و انگاره‌های شناختی<sup>۱</sup> خود (2009) به بحث در خصوص چارچوب‌های ارجاع زمانی می‌پردازد. او معتقد است زمان به لحاظ پدیدارشناختی<sup>۲</sup> همان‌قدر واقعی است که مکان. از این‌روست که نگاه وی در برابر نگاه تا پیش از او غالباً در زبان‌شناسی شناختی قرار می‌گیرد که زمان را مقوله‌ای انتزاعی و برگرفته از مقوله انضمامی مکان می‌داند و درک انسان از زمان را صرفاً استعاره تلقی می‌کند (Lakoff, & Johnson, 1980 and 1999; Grady, 1997; Moore, 2006 and 2011). اگرچه بعضی چون لیکاف و جانسون (1999) ادعا کرده‌اند توانایی مفهوم‌پردازی زمان جهانی است، بعضی یافته‌های جدید، برای مثال سینها و همکاران (2011) نشان می‌دهند حداقل بعضی جنبه‌های آگاهی زمانی جهانی نیستند.

از نگاه اونز (2013) چارچوب‌های ارجاع زمانی نیز مانند چارچوب‌های مکانی در قالب جمله رمزگذاری می‌شوند. در دستگاه مختصاتی یک چارچوب ارجاع زمانی مانند مکان می‌توان سه مختصه تعیین کرد: رویداد هدف<sup>۳</sup>، رویدادی که قرار است تثبیت شود؛ نقطه مرجع<sup>۴</sup>، آنچه رویداد هدف به نسبت آن تثبیت می‌شود و خاستگاه<sup>۵</sup>، آنچه نقطه مرجع را در یکی از سه نوع گذر قلاب می‌کند. این سه به ترتیب قابل‌قیاس با پیکر، زمینه و خاستگاه در

1. Lexical Concepts and Cognitive Models Theory
2. phenomenologically
3. target event
4. reference point
5. origo

چارچوب‌های ارجاع مکانی هستند. اوزن ویژگی عمده ارجاع زمانی را گذر، یعنی تجربه گذشتن زمان که به صورت ذهنی احساس می‌شود می‌داند که سه نوع اصلی دارد و این سه نوع خود مسبب سه نوع چارچوب ارجاع زمانی می‌شوند:

الف) عدم تقارن<sup>۱</sup>: مربوط به رابطه گذشته/ حال/ آینده است و چارچوب ارجاع متناظر با آن اشاری<sup>۲</sup> است. یک ویژگی بارز چارچوب اشاری این است که در آن نقطه دورنما<sup>۳</sup> را می‌توان در دو نقطه تثبیت کرد؛ هم در رویداد هدف و هم در نقطه مرجع.

ب) توالی<sup>۴</sup>: مربوط به رابطه زودتر/ دیرتر است و چارچوب ارجاع متناظر با آن پی‌درپی<sup>۵</sup> است. در اینجا خاستگاه می‌تواند رویداد اول یا رویدادی برجسته باشد و گاه همان نقطه مرجع است. برخلاف چارچوب اشاری که در آن تنها رویداد هدف است که در جمله رویدادی زمانی است، در اینجا دو رویداد زمانی در جمله داریم، از همین رو، اینکه در کجای جمله قرار بگیرند انعطاف بیشتری دارد. این چارچوب دو نوع پیش‌نگر<sup>۶</sup> و پس‌نگر<sup>۷</sup> دارد.

ج) دیرش<sup>۸</sup>: مربوط به سپری شدن زمان است و چارچوب ارجاع متناظر با آن خارجی<sup>۹</sup> است. ارجاع زمانی خارجی تنها برای فرهنگ‌های پیشرفته‌تر میسر است. استراتژی ارجاع برخلاف موارد قبل که به ترتیب خودمحور و رویدادمحور<sup>۱۰</sup> بودند، در اینجا تناوب‌محور<sup>۱۱</sup> است. یک تقسیم‌بندی عام این چارچوب میان دستگاه‌های محاسبه رویداد<sup>۱۲</sup>، مثلاً ساعت، و دستگاه‌های محاسبه زمان<sup>۱۳</sup>، مثلاً تقویم، است؛ اولی برای واحدهای کوچک‌تر و دومی برای مقاطع طولانی‌تر.

در نظام‌های محاسبه رویداد، خاستگاه جایی است که نقطه آغاز نظام تلقی می‌شود؛ یعنی جایی که شمردن از آن آغاز می‌شود. این نظام سه نوع دارد: نظام تکرارشونده<sup>۱۴</sup>، نظام

1. anisotropy
2. deictic
3. perspective point
4. succession
5. sequential
6. prospective
7. retrospective
8. duration
9. extrinsic
10. event-based
11. periodicity-based
12. event-reckoning systems
13. time-reckoning systems
14. repeatable system

نامتناهی<sup>۱</sup> و نظام بسته<sup>۲</sup> که این مورد آخر نادر است. در نظام تکرارشونده طول واحدها با هم برابر است و نیاز به یک خاستگاه برای نقطه آغاز است که خارج از سیستم است. در نظام نامتناهی، خاستگاه درونی سیستم است. در نظام تکرارشونده، زمان چرخه‌ای و در اینجا زمان خطی است. نوع آخر نظام بسته است که در آن شمارش معکوس از خاستگاه به یک نقطه مرجع صورت می‌گیرد.

در نظام‌های محاسبه زمان با وسیله‌ای روبه‌رویییم که علاوه بر نشان دادن تناوب، اندازه‌گیری دقیق سپری شدن زمان را نیز تسهیل می‌کند. این نظام هم انواعی دارد از جمله تکرارشونده که در آن خاستگاه خارج از سیستم است و بسته که در آن با دوره زمانی محدود روبه‌رو هستیم.

#### ۴- بحث و تحلیل

در اینجا هر یک از مطالب عمده‌ای که در این حوزه مطرح بوده‌اند، یک‌به‌یک با نگاهی انتقادی بررسی می‌شوند و مثال‌هایی هم از زبان فارسی ارائه می‌شود.

##### ۴-۱- مصادیق مباحث زمانی در زبان فارسی

در عمده مطالعات، چهار ویژگی اصلی برای زمان در نظر گرفته می‌شود. این چهار مورد به نقل از گالتون<sup>۳</sup> (2011: 696) در زیر آمده‌اند. برای هر یک نمونه‌هایی از زبان فارسی ارائه می‌شود:

۱- زمان گسترش یافته<sup>۴</sup> است، یعنی بخش‌های مجزا دارد و گویی دارای مقدار است، مثل «وقتم پره»، «فرداتو خالی کن».

۲- زمان خطی<sup>۵</sup> است، تک‌بعدی است و قبل و بعد در آن تعریف می‌شود، مثل «زمان درازی منتظر بودم»، «بین صبح تا عصر می‌آیم».

۳- زمان جهت‌دار<sup>۶</sup> است، یعنی هر لحظه بین دو لحظه دیگر است، مثل «جلو رفتن در زمان»، «بازگشت به گذشته».

۴- زمان گذرا<sup>۱</sup> است، مثل «زمان می‌گذرد»، «گذر سال‌ها».

1. open-ended system
2. closed system
3. A. Galton
4. extended
5. linear
6. directed

از این چهار مورد، سه مورد اول با مکان نیز نسبت دارد و تنها چهارم صرفاً زمانی است. برای دو تسلسل الف و ب و برای دو الگوی شناختی متداول که برای استعاره‌های زمانی مطرح شده‌اند نیز می‌توان از زبان فارسی مثال‌هایی یافت. دو نمونه برای دو الگو ارائه می‌شود:

الف) زمان متحرک: «چند ساعت گذشته؟»

ب) خود متحرک: «داریم به پایان سال نزدیک می‌شویم.»

در مورد اول ساعت‌ها حرکت کرده‌اند و گوینده ثابت بوده‌است، اما در مورد دوم پایان سال نقطه‌ای ثابت است و گوینده در حال حرکت به سمت آن است.

#### ۴-۲- رابطه مکان و زمان

همان‌طور که مثال‌های بخش ۴-۱ برای ویژگی‌های زمان نشان می‌دهند، از میان سه رویکرد عمده‌ای که در خصوص رابطه مکان و زمان در بخش ۳ مقاله حاضر ذکر شد، به نظر می‌رسد لااقل رویکردی که زمان و مکان را مستقل از هم می‌داند در زبان فارسی جواب‌گو نیست. مثال‌های متعدد در زبان فارسی حاکی از ارتباط این دو حوزه با هم است. در مثال‌هایی چون «زمان دراز»، «فیلم کوتاه»، «فاصله بهار تا پاییز» مشاهده می‌شود که زمان براساس مکان بیان شده‌است. در این مثال‌ها به ترتیب «دراز»، «کوتاه» و «فاصله» که مفاهیمی مکانی هستند در حوزه زمان به کار رفته‌اند. اگرچه پژوهش‌ها حاکی از نامتقارن بودن رابطه مکان و مکان هستند، این به معنی یکسویه بودن رابطه این دو نیست؛ چراکه برای مثال مکالمه‌ای چون ۵ در زبان فارسی کاملاً معمول است.

(۵) - تا مترو خیلی راه مونده؟

- پنج دقیقه.

در اینجا پرسش از مکان بوده اما در جواب، مکان در قالب زمان بیان شده و در واقع حوزه مبدأ زمان بوده و از آن به حوزه مقصد یعنی مکان نگاشت صورت گرفته‌است.

#### ۴-۳- تعبیر زمانی «جلو»

از میان سه محور مکانی اصلی، محورهای بالا-پایین و چپ-راست در زبان فارسی نقش زمانی عمده‌ای ندارد و تنها محور جلو-پشت کاربرد زمانی نیز دارد. البته در حوزه زمان برخلاف



مکان، «پشت» کاربردی ندارد و تنها «عقب» در برابر «جلو» استفاده می‌شود. مثال‌هایی از این کاربرد در ۶ و ۷ آمده‌اند.  
(۶) ساعتاً رو باید بکشیم عقب.  
(۷) امتحان افتاده جلو.

بندر و بلر (2014: 357) به اهمیت این مسأله اشاره می‌کنند که گویشوران یک زبان در بُعد زمانی، «جلو» را به چه اطلاق می‌کنند. پیش‌داوری زبان‌های آشنا نباید مانع واقع‌بینی شود، همان‌طور که تحقیقات نشان داده‌است که مثلاً در زبان آیمارا، گذشته در جلو و آینده در عقب قرار دارد (Núñez & Sweetser, 2006: 244). در الگوی زمان متحرک، رویدادهای زودتر در جلو و رویدادهای دیرتر در پشت، و در الگوی خود متحرک، رویدادهای زودتر در پشت و رویدادهای دیرتر در جلو قرار دارند (Haspelmath, 1997; Bender, Beller & Bennardo, 2010; Bender & Beller, 2014: 360).

نگارنده گاه با مواردی روبه‌رو بوده‌است که در آنها برای شنونده زودتر یا دیرتر بودن جلو و عقب روشن نبوده‌است. همان‌طور که بندر و بلر (ibid: 359) گفته‌اند این بحث به صورت نظری قابل حل نیست و تنها با داده‌های تجربی قابل بررسی است. آزمون‌های متعددی در حوزه‌های مختلف برای این امر طراحی شده‌است. در حوزه زبانی الگوی کلاسیک در این زمینه مربوط به جابه‌جایی یک رویداد است. در تحقیق مک‌گلون و هاردینگ<sup>۱</sup> (1998) جمله ۸ به گویشوران داده شده بود.

(8) “The meeting originally scheduled for next Wednesday has been moved forward two days.”

دو گزینه برای جواب وجود داشته: دوشنبه و جمعه. حدود نیمی از شرکت‌کنندگان آمریکایی دوشنبه و نیمی دیگر جمعه را برگزیده‌اند.

برای تعیین تعبیر غالب «جلو» در زبان فارسی نگارنده در یک نظرسنجی آنلاین از فارسی‌زبانان خواست به سؤال ۹ پاسخ دهند:

(۹) جلسه‌ای که قرار بود دوشنبه برگزار شود، ۲ روز جلوتر برگزار می‌شود. جلسه چه روزی برگزار می‌شود؟

سه گزینه برای این سؤال قرار داده شده بود: شنبه، چهارشنبه و یک گزینه بدون جواب هم برای کسانی که تمایلی به پاسخ دادن نداشته‌اند و تنها می‌خواستند نتیجه را ببینند. ۲۱۰ نفر در این نظرسنجی شرکت کردند که ۱۳ نفر پاسخ نداده بودند. از ۱۹۷ نفر باقی‌مانده، ۱۷۴ نفر، یعنی حدود ۸۸ درصد، گزینه دوشنبه و تنها ۲۳ نفر، یعنی حدود ۱۲ درصد، چهارشنبه را انتخاب کرده بودند.

بنابراین، طبق این نظرسنجی، کاربرد زمانی غالب «جلوتر» در زبان فارسی در معنی «زودتر» است. براین اساس، تعبیر مذکور مطابق با الگوی زمان متحرک است و نه خود متحرک و این الگو خود متناظر است با آنچه تسلسل ب خوانده می‌شود.

#### ۴-۴- چارچوب‌های ارجاع لوینسونی برای زمان

در خصوص حضور سه چارچوب لوینسونی در حوزه زمان، همان‌طور که در بخش ۳-۳ توضیح داده شد، اختلاف نظر بسیار است و ورود به این بحث در اینجا حاصل چندانی نخواهد داشت، اما یک نکته قابل طرح است. تن برینک (2011: 717) مدعی است در بحث زمان، چارچوب ارجاع نسبی نداریم، چراکه برای مثال جمله‌ای چون ۱۰ کاربرد ندارد.

(10) \* New Year's Eve is ahead of Christmas from now.

نکته‌ای که تن برینک به آن توجه نمی‌کند اینکه برای چارچوب نسبی نیازی نیست که اطلاعات مورد نظر حتما صریحا در جمله آمده باشد. بعضی اطلاعات حشو تلقی می‌شوند و به دلیل قابل پیش‌بینی بودن از جمله کاهش می‌یابند (صفوی، ۱۳۹۱ و ۱۳۹۶). اطلاعات مربوط به اینکه نقطه مرجع زمان، حال است اطلاعات حشو است و لزومی به آمدن آن در جمله نیست. به نظر می‌رسد رویکرد امثال رَدِن<sup>۱</sup> (2004: 12) صحیح‌تر باشد که می‌گویند عبارتی چون «روز بعد از فردا» در چارچوب ارجاع نسبی درک می‌شود.

#### ۴-۵- رویکرد اونز (2013)

واحد رمزگذاری چارچوب‌های ارجاع زمانی هم مانند چارچوب‌های مکانی جمله است با سه مختصه اصلی. مثلا در جمله ۱۱ رویداد هدف اردیبهشت، نقطه مرجع فروردین و خاستگاه ماه اول سال شمسی است. (۱۱) اردیبهشت بعد از فروردین است.

یک نکته مهم این است که بین جملاتی چون ۱۲ و ۱۳ چگونه تفاوت قائل شویم؟

(۱۲) داریم به تهران نزدیک می‌شیم.

(۱۳) داریم به عید نزدیک می‌شیم.

مشخص است که تعبیر فارسی‌زبانان از جمله ۱۲ مکانی و از جمله ۱۳ زمانی است، اما به لحاظ نظری چگونه می‌توان میان این دو جمله تمایز قائل شد؟ ساخت صوری هر دوی این جملات در ۱۴ آمده است.

(۱۴) گروه اسمی (فاعل) + گروه حرف اضافه‌ای (مسند) + فعل «نزدیک شدن»

در جملات ۱۲ و ۱۳ به ترتیب تهران و عید ثابت هستند و گوینده در حال نزدیک شدن به آنهاست. بنابراین، در جمله ۱۳ با الگوی خود متحرک روبه‌رو هستیم. نکته اینجاست که تغییر دورنما برای جمله مکانی نامعمول اما برای جمله زمانی کاملاً مرسوم است. جملات مذکور با معکوس کردن نقطه دورنما به ترتیب در ۱۵ و ۱۶ آمده‌اند.

(۱۵) تهران داره نزدیک میشه.

(۱۶) عید داره نزدیک میشه.

مشاهده می‌شود که جمله ۱۵ نشان‌دار است، اما جمله ۱۶ طبیعی می‌نماید.

برای سه چارچوب ارجاع زمانی اونز (2013) نیز می‌توان مثال‌هایی از زبان فارسی یافت:

#### الف) چارچوب ارجاع اشاری

(۱۷) عید تو راهه. - تابستون داره می‌رسه. - بهار اومده. - زمستان را در پیش داریم. - بهار خواهد آمد. - تا عید راه درازی داریم/ باقی مانده/ در پیش داریم. - فصل امتحانات را پشت سر گذاشتیم. - سال ۹۷ را با سختی گذرانیدیم.

در اینجا نسبت رویداد زمانی با خود مشخص می‌شود که در حال نزدیک شدن، رسیدن یا گذشتن، رفتن و دور شدن است. مثال‌ها نیز نشان می‌دهند که زمان دستوری در اینجا نقشی در تعیین نوع چارچوب ارجاع ندارد.

#### ب) چارچوب ارجاع پی‌درپی

(۱۸) دیر کرده. - فروردین قبل از اردیبهشته. - تابستان پس از زمستان است.

در اینجا با روابط قبل و بعد روبه‌رو هستیم و تفاوت اصلی‌ای که با مورد الف هست اینکه در جمله دو رویداد زمانی داریم، حتی در «دیر کرده» هم یک نقطه زمانی مفروض است که دیر و زود بودن نسبت به آن سنجیده شده، هر چند این نقطه زمانی از جمله کاهش یافته

باشد. از آنجاکه در چارچوب بی‌درپی دو نقطه زمانی داریم، اینکه رویدادها در کجای جمله قرار بگیرند انعطاف بیشتری دارد و درواقع دو راه وجود دارد: اینکه نقطه دورنما روی رویداد زودتر تثبیت شود (پیش‌نگری) یا روی نقطه دیرتر (پس‌نگری).

#### پ) چارچوب ارجاع خارجی:

(۱۹) داره عید میشه. - عید دو ماه دیگه است. - داره دوازده میشه. - تولدش ۳ شهریور است.

نظام‌های محاسبه رویداد، روزها، ماه‌ها و فصل‌ها و سال‌ها از نوع نظام تکرارشونده هستند که در آن زمان چرخه‌ای است. این چرخه‌ای بودن در مثال ۲۰ مشخص است.  
(۲۰) دوباره بهار شده.

گاه‌شمار تقویم شمسی از نوع نظام نامتناهی است که شروع آن هجرت پیامبر اسلام است که در آن زمان خطی است. مثالی برای آن در ۲۱ آمده است.  
(۲۱) بهار ۱۳۸۸ سرانجام خوشی نداشت.

ساعت ۲۴ ساعت مرسوم نیز از نوع نظام‌های محاسبه زمان تکرارشونده است.

#### ۴-۶- استعاره و زمان

اونز (2013) اشاره می‌کند که تمایز آشکاری میان پردازش زبان حقیقی و مجازی وجود ندارد. شواهد تجربی نشان می‌دهد یک استعاره متداول سریع‌تر از دگرگفت حقیقی‌اش پردازش می‌شود. یک استعاره جدید هم زمان بیشتری برای پردازش به نسبت استعاره‌های آشنا تر نیاز دارد. اما نبود تمایز میان پردازش زبان حقیقی و مجازی دلیل نمی‌شود که در سطح شناخت نیز به این تمایز قائل نباشیم (ibid: 191-195). پرسشی که در اینجا مطرح می‌شود به سادگی «چرا؟» است. آیا جز این است که سنتی دیرین برای مطالعه استعاره وجود داشته و در زبان‌شناسی شناختی هم با وجود همه تأکیدی که در مقابل رویکردهای صوری به ظاهر بر واقعیت روان‌شناختی می‌شود البته با تفاوت‌هایی این سنت بازتولید شده است؟ همین مسأله را می‌توان در خصوص تفاوت میان مجاز و استعاره نیز مطرح کرد. در آن حوزه نیز سنتی طولانی وجود دارد و گویا عمده پژوهشگران جدید هم جرأت بیرون آمدن از زیر سایه آن را ندارند. ادعای جهانی بودن استعاره‌هایی که تحت‌عنوان استعاره‌های اولیه مطرح می‌شوند هم که بیش

از پیش جای تعجب دارد. چگونه می‌توان با بررسی تعداد اندکی زبان عموماً هندواروپایی از فرهنگ‌های آشنا و عموماً مدرن به چنین نتایجی رسید؟ یافتن مثال‌های فارسی برای استعاره‌های مفهومی متداول چون «زمان کالاست» کار مشکلی نیست و در دیگر پژوهش‌ها هم هست. مسأله اینجاست که این موارد چه دستاورد نظری‌ای دارند؟ تعداد پرشمار استعاره‌های مفهومی حتی در همین تعداد معدود زبان‌های آشنا ارزش نظری آنها را کاهش می‌دهد. تقسیم‌بندی علمی قرار است با مرزهای مشخص و تعداد محدود باشد، وگرنه برچسب‌زنی بی‌انتهای راه به جایی نخواهد برد.

##### ۵- نتیجه‌گیری

در این مقاله، مصادیق مباحث مربوط به حوزه زمان ارائه شد: مشخص شد چهار ویژگی‌ای که برای زمان برشمرده می‌شود؛ گسترش یافته، خطی، جهت‌دار و گذرا بودن، در زبان فارسی نیز صادق‌اند. برای تسلسل الف و ب و دو الگوی زمان متحرک و خود متحرک نیز مثال‌هایی ارائه شد. سه چارچوب ارجاع زمانی رویکرد اونز (2013)؛ اشاری، پی‌درپی و خارجی نیز معرفی شد. این مقاله نشان داد در حوزه چارچوب‌های ارجاع زمانی، بارزترین مسأله پراکندگی نظری بیش از حد است. واحد رمزگذاری چارچوب‌های ارجاع زمانی جمله است با سه مختصه اصلی؛ رویداد هدف، رویداد مرجع و خاستگاه. مشاهده شد که برای تفکیک جمله‌ای با ساخت یکسانی که هم کاربرد مکانی و هم کاربرد زمانی دارد باید به این توجه کرد که در جمله‌های زمانی امکان تغییر نقطه دورنما وجود دارد، اما در جمله‌های دارای تعبیر مکانی این تغییر معمولاً متداول نیست.

از میان سه رویکرد عمده‌ای که درخصوص رابطه زمان و مکان وجود دارد به نظر می‌رسد لاقط رویکردی که زمان و مکان را مستقل از هم می‌داند در زبان فارسی جواب‌گو نیست. موارد متعددی از زبان فارسی حاکی از ارتباط این دو حوزه با هم است، اما اگرچه پژوهش‌ها حاکی از نامتقارن بودن رابطه زمان و مکان هستند، این به معنی یکسویه بودن رابطه این دو نیست و مواردی از نگاشت از حوزه زمان به مکان نیز وجود دارد.

چهار جهت جغرافیایی که در حوزه مکان مربوط به چارچوب ارجاع مطلق در سطح افقی هستند در حوزه زمان به کار نمی‌روند. از میان سه محور مکانی اصلی نیز محورهای بالا-پایین

و چپ-راست در زبان فارسی نقش زمانی عمده‌ای ندارند و تنها محور جلو-عقب است که کاربرد زمانی نیز دارد. در این تعبیر زمانی، «پشت» کاربردی ندارد و تنها «عقب» در برابر «جلو» استفاده می‌شود. نظرسنجی نشان داد کاربرد زمانی غالب «جلوتر» در زبان فارسی در معنی «زودتر» است و براین اساس تعبیر مذکور مطابق با الگوی زمان متحرک است و نه خود متحرک و این الگو خود متناظر است با آنچه تسلسل ب خوانده می‌شود.

مسئله دیگر تفکیک زبان حقیقی از مجازی است که علی‌رغم اینکه خود زبان‌شناسان شناختی اذعان دارند واقعیت روان‌شناختی ندارد بسیاری اصرار به حفظ آن دارند. همین مسئله در خصوص تفاوت میان مجاز و استعاره نیز مطرح است. ادعای جهانی بودن استعاره‌های اولیه هم با وجود بررسی تنها تعداد معدودی زبان‌ها ادعایی گزاف است. یافتن مثال برای استعاره‌های زمانی مرسوم در زبان فارسی کار مشکلی نیست، اما پرسش این است که چه دستاوردی خواهد داشت.

در خصوص نقش کاهش و حذف در درک چارچوب‌های ارجاع زمانی زبان فارسی نیز نکته‌ای در خصوص حضور سه چارچوب لوینسونی در حوزه زمان مطرح شد؛ برای وجود چارچوب ارجاع نسبی در حوزه زمان نیازی نیست که اطلاعات موردنظر حتما صریحا در جمله آمده باشد. اطلاعاتی که حشو تلقی می‌شود، به دلیل قابل‌پیش‌بینی بودن از جمله کاهش می‌یابد. اطلاعات مربوط به اینکه نقطه مرجع زمان، زمان حال است اطلاعات حشو است و لزومی به آمدن آن در جمله نیست و بنابراین به نظر می‌رسد رویکردی که به وجود چارچوب ارجاع نسبی در حوزه زمان نیز قائل است صحیح‌تر باشد.

## منابع

- رضانژاد، ا. ۱۳۸۹. *مقوله‌بندی زمان در زبان فارسی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- رئیزی، فاطمه و همکاران. ۱۳۹۹. «استعاره‌های مفهومی زمان در زبان فارسی: رویکردی شناختی-پیکره‌ای»، *مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران*، ۸(۲۸): ۱۵-۲۹.
- شکری، یدالله و شمسی‌زاده، سمانه. ۱۳۹۷. «بررسی استعاره زمان در تاریخ بیهقی با رویکرد زبان‌شناسی شناختی»، *مطالعات زبانی و بلاغی*، ۹(۱۸): ۲۱۱-۲۳۲.

- صفوی، ک. ۱۳۹۱. «حذف یا کاهش»، در *نوشته‌های پراکنده؛ دفتر اول: معنی‌شناسی*. تهران: علمی: ۴۸۳-۵۴۰.
- صفوی، ک. ۱۳۹۶. «حشو در استنتاج»، در *نوشته‌های پراکنده؛ دفتر پنجم: زبان‌شناسی و درک انسان*. تهران: علمی: ۱۳۷-۲۴۰.
- کریمی، م. ۱۳۹۴. *بررسی استعاره‌ی زمان در اشعار سهراب سپهری از دیدگاه زبان‌شناسی شناختی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- گلفام، ا. و همکاران. ۱۳۸۸. «استعاره‌ی زمان در شعر فروغ فرخزاد از دیدگاه زبان‌شناسی شناختی»، *نقد ادبی*، ۷: ۱۲۱-۱۳۶.
- نعمت‌اللهی، ا. ۱۳۹۶. «بررسی استعاره‌های زمان، بر پایه‌ی نظریه‌ی معاصر استعاره، در اشعار کتاب *من از چمدان‌های خالی می‌ترسم*، سروده‌ی فرحناز عباسی». ارائه‌شده در نخستین کنگره ملی پژوهش‌های نوین در روانشناسی شناختی (مغز و شناخت)، دانشگاه گیلان.
- یوسفی‌راد، ف. ۱۳۸۲. *بررسی استعاره‌ی زمان در زبان فارسی: رویکرد معناشناسی شناختی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- Bender, A., & Beller, S. 2014. "Mapping spatial frames of reference onto time: A review of theoretical accounts and empirical findings". *Cognition* 3(132): 342-382.
- Bender, A., Beller, S. & Bennardo, G. 2010. "Temporal Frames of Reference: Conceptual Analysis and Empirical Evidence from German, English, Mandarin Chinese and Tongan". *Journal of Cognition and Culture* 3-4(10): 283-307.
- Boroditsky, L. 2000. "Metaphoric structuring: Understanding time through spatial metaphors". *Cognition* 1(75): 1-28.
- Casasanto, D. 2010. "Space for Thinking". In V. Evans & P. Chilton (eds.). *Language, Cognition and Space; The State of the Art and New Directions*. London: Equinox Publishing Ltd: 457-478.
- Evans, V. 2004. *The Structure of Time*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Evans, V. 2009. *How Words Mean: Lexical Concepts, Cognitive Models and Meaning Construction*. Oxford: Oxford University Press.
- Evans, V. 2013. *Language and Time; a cognitive linguistic approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Galton, A. 2011. "Time flies but space does not: Limits to the spatialisation of time". *Journal of Pragmatics* 3(43): 695-703.
- Gentner, D. 2001. "Spatial metaphors in temporal reasoning". In M. Gattis. (ed). *Spatial Schemas and Abstract Thought*. 203-222. Cambridge: MIT Press.

- Grady, J. 1997. *Foundations of Meaning: Primary Metaphors and Primary Scenes*. unpublished doctoral thesis, Linguistics dept, UC Berkeley.
- Haspelmath, M. 1997. *From Space to Time: Temporal Adverbials in the World's Languages*. München – Newcastle: LINCOM Europa.
- Lakoff, G., & Johnson, M. 1980 *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. 1999 *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G. 1987. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Levinson, S. C. 2003. *Space in Language and Cognition; Explorations in Cognitive Diversity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Locke, J. 1989/1995 *An Essay Concerning Human Understanding*. Amherst: Prometheus Books.
- McGlone, M. S., & Harding, J. L. 1998. "Back (or forward?) to the future: The role of perspective in temporal language comprehension". *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 5(24): 1211–1223.
- McTaggart, J. 1908. "The unreality of time". *Mind* 17(68): 457–474.
- Moore, K. E. 2000. *Spatial experience and temporal metaphors in Wolof: Point of view, conceptual mapping, and linguistic practice*. PhD dissertation, Department of Linguistics, University of California, Berkeley.
- Moore, K. E. 2006. "Space-to-time mappings and temporal concepts". *Cognitive Linguistics*, 2(17): 199–244.
- Moore, K. E. 2011. "Ego-perspective and field-based frames of reference: temporal meanings of FRONT in Japanese", Wolof, and Aymara". *Journal of Pragmatics*, 3(43): 759–776.
- Murphy, G. 1996. "On metaphoric representation". *Cognition* 2(60): 173–204.
- Murphy, G. 1997. "Reasons to doubt the present evidence for metaphoric representation". *Cognition* 62: 99–108.
- Núñez, R., & Sweetser, E. 2006. "With the future behind them: convergent evidence from Aymara language and gesture in the crosslinguistic comparison of spatial construals of time". *Cognitive Science* 3(30): 401–450.
- Radden, G. 2004. "The metaphor TIME AS SPACE across languages". In N. Baumgarten, C. Böttger, M. Motz & J. Probst (eds). *Übersetzen, interkulturelle Kommunikation, Spracherwerb und Sprachvermittlung*. Bochum: AKS: 225-238.
- Sinha, C., & da Silva Sinha, V., Sampaio, W. & Zinken, J. 2011. "When time is not space: the social and linguistic construction of time intervals in an Amazonian culture". *Language and Cognition*, 1(3): 137–169.
- Tenbrink, Th. 2011. "The language of space and time". *Journal of Pragmatics* 43: 691–694.



Zinken, J. 2010. "Temporal frames of reference". In V. Evans & P. Chilton (eds). *Language, Cognition and Space; The State of the Art and New Directions*. London: Equinox Publishing Ltd: 479-498.

روش استناد به این مقاله:

الهامی خراسانی، س. ۱۴۰۰. «چارچوب‌های ارجاع زمانی در زبان فارسی»، *زبان فارسی و گویش‌های ایرانی*، ۱۲(۲): ۲۴۳-۲۶۳.  
DOI:10.22124/plid.2022.18658.1515

**Copyright:**

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
پرتال جامع علوم انسانی